

Rozměry veřejného prostoru

Projekt možné teorie

Veřejný prostor lze zcela obecně chápat jako místo individuálních i kolektivních artikulací světa (počínaje tělesnými až po zcela abstraktní a formalizované) prostřednictvím komunikace. V této pracovní definici lze spojit obě dimenze (veřejnost jako sociální kategorii a prostor jako kategorii "ontologickou") způsobem, který je chápán v jejich vzájemném napětí a vzájemném podmiňování. Stejně tak lze pracovní vyjít z toho, že prostorovost prostoru má svým základem tělesnost (to, co člověku umožňuje, aby rozuměl smyslu prostoru a prostorových vztahů), a různé socializované formy prostoru je pak možné shrnout jako různé extenze tělesné (ve fenomenologické terminologii "žitě") existence.

Veřejný prostor jako extenze těla (Statika otevřeného prostoru)

Veřejný prostor jako extenze těla, to jest veřejný prostor, akcentující lokalizaci a situaci, je především místo překračování a překonávání idiomatické singularity, která má hodnotu "soukromí". Je to tedy především prostor komunikace, jehož základem je prostor jako "existenciál" (tělesnost lidské existence: pohyb, jednání, vztahy) v interakci s tím, co se označuje jako spolubytí. Komunikace je takový způsob jednání, kterým se ustavují kódy, schemata a paradigmata (a paralelně i rozdílnosti, spory a rozpory), tedy podmínka možnosti univerzalizace. Spodní hranicí veřejného prostoru jako extenze těla je předjazyková zkušenost, jeho horní limitou jsou pokusy o univerzální jazyk, tedy překonání té faktičnosti, kterou v celku lidské zkušenosti zastupuje právě tělesnost. Univerzální jazyk by znamenal překročení situovanosti, byl by zrušením prostoru (systém je non-prostorová entita).

V tomto smyslu tedy platí, že konstantami veřejného prostoru jako extenze těla jsou např. protiklad uvnitř (doma) a vně (venku), daleko a blízko, na obzoru a v dosahu, a to spolu se svými symbolickými hodnotami (ty umožňují klasifikaci a hierarchizaci takto ustaveného prostoru). Z této valorizace prostoru vychází i sociologie veřejného prostoru jako forma sociální topologie: "Sociální realita, o níž psal Durkheim, je souborem neviditelných relací, které vytvářejí prostor vzájemně oddělených pozic, jež se definují vzájemným vztahem mezi sebou, blízkostí, sousedstvím či vzdáleností a také relativní pozicí (pod, nad, mezi, uprostřed)." (P. Bourdieu).

Prostor jako extenze těla se tak stává základem sociální "symboliky", v níž se prostupuje zkušenost individuální se zkušeností soukromou. Příklady: cesta a silnice, překonávání vzdálenosti, dobíhání a předbíhání. Ani postupující formalizace neruší toto zakotvení v tělesnosti: mapa, plán (doslova i obrazně), rozvrh.

Specifikace veřejný pak říká: základem prostorovosti veřejného prostoru je komunikace. Prostor se proto rovněž chápe jako místo možných translací, transakcí a transpozicí.

Veřejný prostor jako prostor komunikace je místo, kde se tvoří a akumulují "habitualizované" zkušenosti s různým stupněm obecnosti, počínaje schematy vnímání přes vzorce konání až k

paradigmatům myšlení, a kde se - právě "na veřejnosti" - tato schemata, vzorce a paradigmatata rovněž rozrušují. Veřejný prostor je tedy vždy nerovnovážně rovnovážná struktura.

Popisujeme-li různé stupně jeho obecnosti (lokalita, kultura, svět), popisujeme jeho rostoucí otevřenost.

Veřejný prostor jako extenze tváře (Dynamika otevřeného prostoru)

Veřejný prostor jako zakotvený v tělesnosti je místo reflexe individuální- ho prostřednictvím veřejného. V tomto smyslu, ve smyslu "ukazování se na veřejnosti", se akcentuje rovněž expresivita těla, totiž tvář. Veřejný prostor je tedy extenzí tváře, stává se scénou a polem "teatralizace", vizuální prezentace významů. Na místo protikladu doma - venku, nastupuje protiklad viditelného a skrytého, jakož i zvláštní zkřížení těchto protikladů, totiž prostor reprezentace, jímž se zakládá vizuální sémiologie veřejného prostoru: politika se svými rituály, architektura se svými (veřejnými a zveřejňovanými) hierarchiemi; sféra znaku (informace, reklama) a prostor předstírání či prostor simulace.

Veřejný prostor jako extenze tváře neodděluje protiklady, nýbrž směšuje je; je privilegovaným polem hry viditelného a skrytého, latentního a manifestního, otevřeného a šifrovaného, přístupného a nepřístupného, v krajním případě i stísnující situace "double bind". Veřejný prostor jako extenze tváře je prostor nerozhodnutelných interpretací, ironie a bergsonovského smíchu.

Veřejný prostor jako extenze mozku (Chaotika otevřeného prostoru)

V nekonečné hře interpretací se tvář stává absentním referentem komunikovaných sdělení. Veřejný prostor jako extenze tváře ztrácí zakotvení v tělesnosti, de-materializuje se a v podobě komunikačních sítí, hypertextových a fraktálových struktur se stává extenzí mozku.

Veřejný prostor se stává komplexitou. Komplexní systém nemá žádné trvalé dominantní centrum, což znamená, že tělesně a výrazově vázaná metafora "perspektivy" v něm ztrácí smysl. Komplexita je svým vlastním výkladem a každý její výklad ruší její identitu. Veřejný prostor jako komplexní systém je limitní podoba otevřenosti, protože ta se z hranic přesouvá do nitra.

Otevřenost je všude. Pojmy jako "veřejný" a "prostor" začínají ztrácet svůj jasný smysl.

Miroslav Petříček jr.

filozof a překladatel FF UK a AVČR, Praha